

A klasszikus tudományok a tudományos-műszaki forradalom korában

Charles Snow-nak a kultúra két ágáról és a tudományos-műszaki forradalomról néhány évvel ezelőtt megjelent tanulmánya világszerte nagy hullámokat vert fel. Snow szerint a társadalom- és a természettudományok között be nem tölthető szakadék keletkezett, ami a modern kultúra kettősségéhez, osztoztóságához vezetett. Ez az osztoztóság egyenes következménye a tudományok fejlődésének. Igazán szédítő mélységében a második világháború utáni technikai és tudományos forradalom váltotta ki, amely a történelem folyamán eddig nem észlelt válságba sodorta a társadalomtudományokat. Sokaknak úgy tűnt, hogy a modern társadalom boldogan megélhet e „humán“-tudományok nélkül. Ha egyes tudományoknak, történelemnek, filozófiának, jognak, irodalomnak a döntő ítélet kimondása előtt még haladékot adtak az új igényekhez való alkalmazkodásra, a „klasszikus tudományok“ (a latin, görög nyelv és antik irodalom) fölött végleg megkondították a halálharangot.

Az azóta eltelt rövid idő éppen a modern fejlődés szüntelenül gyorsuló üteme következtében egészen más megvilágításba helyezte e kérdést is. Kítűnt: nincs szó a társadalomtudományok megoldhatatlan válságáról, hanem csupán a „sorok átrendezéséről“, a két különböző tudományosság erőviszonyának, súlyának megváltozásáról: ugyanis a régi, avultsága miatt felbomlott egyensúly helyébe új, a tudományos, gazdasági és társadalmi fejlődés igényeinek megfelelő egyensúlyra van szükség. Éppen ezért ma már egyre gyakoribb a megállapítás: a modern társadalom kultúrája csak akkor tekinthető egészségesnek, ha a természet- és társadalomtudományok kölcsönösen kiegészítik egymást, mert csak így kerülhető el, hogy az ember ne váljon élettelen fogaskerékké a termelés nagy gépezetében és fordítva: ne legyen a valóságtól elszakadt, elefántcsonttoronyba menekült, kötetlen „széplélek“. Szükség van tehát a társadalomtudományokra, de le kell mondaniuk a prioritás már különben is elavult igényéről. Az így keletkezett új egyensúlynak érvényesülnie kell valamennyi ország tudományos intézményében, oktatásában és egész tudományos termelésében. E folyamat szemünk láttára megy végbe: több nyugati ország, például Anglia, felsőoktatásában a társadalomtudományi tanszékek száma még nagyobb, de az egyetemi hallgatókat illetően a mérleg már a másik oldalra billent.

Nyilvánvaló, az új egyensúly kialakulásában nem a társadalomtudományok háttérbe szorulását kell látnunk, hanem a fejlődés természetes útját, a társadalom szükséges követelményeinek érvényesülését.

Érvek a klasszikus nyelvek ellen

De vajon vonatkozik-e ez a derülítés a klasszikus tudományokra is? Vajon ezek nem éppen a mi korunkban hullanak végleg ki az idő rostáján? S vajon nem illenek-e rájuk ezeröttszáz év múltán Prudentiusnak az ókori istenek alkonyáról írott sorai?

*Delphiben elnémult a barlang, sorsa betelt,
háromlábát nem fedi üst, a szibillai könyvből
nem jósol habos ajakkal megszállt papja lihege.*

Valóban, a szakemberek között, a gyakran túlzóan optimista jelentések ellenére, inkább a lemondó, borúlátó hangulat uralkodik. Ez áradt szét az 1966. április 14—18-án Rómában tartott *A latin irodalom és nyelv támogatására összehívott valamennyi nép és nemzet kongresszusa* (Omnium gentium ac nationum conventus Latinis litteris linguaeque fovendis) néhány előadásából. A kongresszuson csaknem valamennyi latin műveltségű ország képviselői, többek között hazánk és a Szovjetunió küldöttei is részt vettek. A megnyitó ülést a Capitoliumon tartották, ezzel mintegy a római kultúra kezdeteire emlékezve. A fényes külsőségek ellenére a kongresszus a latin nyelv jövődjéről kilátásait nem tartotta éppen megnyugtónak. Ezt tükrözi például Carolus Buechnernek a nyugat-németországi latinság helyzetéről tartott beszámolója. „Hatvan éve — állapítja meg az előadó — a latin nyelv gyakorlására szánt órák száma a gimnáziumokban csaknem felére csökkent. Ez a csökkenés, amit a görögök *phthisin*-nek, sorvadásnak neveznek, könnyen a halálhoz vezethet...“, de a pesszimizmusra más ok is van, az ti. hogy „korunk legtöbb embere kételkedik abban, vajon egy holt nyelv tanítására fordított idő megéri-e a fáradságot?“

A klasszikus tudományokat illetően már régóta, de különösen a második világháború után két álláspont küzd egymással: az egyik az oktatásban való megszüntetésükért, a másik megtartásukért küzd.

Akik a latin, általában a klasszikus tudományok szükségességét tagadják, álláspontjukat részint tudományos, pedagógiai, részint társadalompolitikai érvekkel védik. A latin tanításának ideje — állítják — lejárt, s az ifjúság nem tartható a holt nyelvek bénító igájában. Különböző is a klasszikus nyelvek elszakítják az ifjúságot a jelen feladataitól, ostoba grammatikával töltik meg fejét, kiölik belőle az alkotó ihletet. De éppen a latin közmondás mondja: *non omnia possumus omnes* — nem tudhatunk mindent mindannyian, márpedig ma, amikor a tudományok anynyira szétágaztak, bonyolultabbá és szinte átfoghatatlanná fejlődtek, állandó szelekcióra van szükség. Ez a szelekció mind a közép-, mind a főiskolai vonatkozásban kétségteljes: egyrészt az egyes diszciplínákat kell megszabadítani a már elavult tételektől, másrészt az egész tantervet tehermentesíteni kell az idejüket múlt tárgyaktól. Ilyenek a klasszikus nyelvek is, melyeknek haszna a múltban sem volt arányban a rápazarolt idővel, néhány latin és görög szó meg *declinatio* ismerete nem indokolja az erre fordított időt, fáradságot és munkát. A latin legfennebb a főiskolai oktatásnak azon fakultásain maradhat meg, ahol segédtudományi szerepe miatt elengedhetetlenül szükség van rá.

De fennmaradásuk társadalmilag sem igazolható. Sok államban a gazdagok számára fenntartott iskolák kiváltságai voltak, az arisztokratikus nevelés szembetűnő jelei, másutt a klerikális reakció eszközei, a feudalizmus messze kinyúló csápjai, a haladás örökös akadályozói. Ezért küzdöttek és küzdenek ellenük a haladó fel fogású tudósok, írók, nevelők, politikusok. Francis Bacon, a nagy angol gondolkodó az újkor hajnalán meghirdette a tudományokban az ókori tekintélyek elleni harcot, mert fennmaradásuk a balhiedelmek, az elavult tételek továbbélését jelentette volna. Ma — mondják — ezt a szerepet a klasszikus nyelvek töltik be, és éppen az ifjúság és a tudományok szabad fejlődése végett meg kell szabadítani oktatásunkat e nyelvek zsarnokságától.

A klasszikus nyelvek és kultúra védelmezői, művelői és gyakran közvetlen haszonélvezői mindezt visszautasítva annyi érvet kovácsoltak ügyük védelmére, hogy pusztá felsorolásuk megszédíti a jámbor olvasót, s önkéntelenül a latin közmondást juttatja eszünkbe: *nihil tam absurde dici potest quod non dicatur ab aliquo philosophorum* (nem lehet mondani semmi olyan elképesztő dolgot, amelyet valamely bölcs már ne mondott volna).

A latin nyelv — mondják — az európai műveltség alapja, mert az utóbbi 100—150 évet kivéve csaknem valamennyi európai nemzet kultúrája latin nyelvű volt, és a latin nyelv közvetítette klasszikus műveltségre épült. A klasszikus ókor ihlette az újjászületést, a reneszánszt, a humanizmust, végeredményben a fejlődésnek azokat a fokozatait, amelyek elvezettek a modern Európához. Nemcsak az ókori, hanem a mai Európára is vonatkozathatjuk a költő szavait: *Fecisti patriam diversis gentibus unam* — a különböző népek számára közös hazát teremtettél.

A másik érv a kultúra folytonosságára, nagy képviselőinek közös latin műveltségére hivatkozik. Petrarca, Dante, Milton, Machiavelli, Rotterdami Erasmus, Shakespeare, Goethe, Schiller és a többiek mind a klasszikus műveltség emleiben nevelkedtek, és annak ihletét szívták magukba. A román és a magyar írók: Bălcescu, Eminescu, Coșbuc, Vörösmarty, Petőfi, Arany, hogy csak a nagyobbakat említsük, nemcsak jó ismerői, hanem aktív művelői is voltak a klasszikus kultúrának. De Marx és Engels is eredetiben olvasta a görög és latin szerzőket, sőt Marx, önvallo-mása szerint, szellemi felüdülésre használta fel őket. Aligha lehet ma is igazán nagy költő vagy író — mondják —, aki nem ismeri az európai irodalom ókori fundamentumát: a klasszikus irodalmat. Lehetnek fellobbanó elképzelések, amelyek mindezt tagadják, de végső soron ezek tisztavirágéletűek, mert a modern kultúra kisebb-nagyobb aberrációk után ismét visszatér az ősi forráshoz.

Ez nem is lehet másképp, mert minden igazi kultúra egyik fő sajátossága a humanizmus. „A humanizmus természeténél fogva — állapítja meg római előadásában Julius Campos Ruiz — nem lehet sem régi, sem új, mert a benne foglalt elvek minden időre szólnak. Benne van a nagy irodalmi alkotásokban... Éppen ezért az igazán bölcsnek mondható megítélés szerint nem lehet igazi humanizmus az, amely nem emelkedik a latin humanizmus fölé... Ám a latin humanizmus azokból az elemekből tevődik össze, amelyeket A. Gellius dicsérően *eruditio*-nak és *institutio*-nak nevez”, vagyis a latin *humanitás*, akárcsak a mintául szolgáló görög *paideia*, a mai *kultúra* szónak felel meg, és az emberség mellett a műveltséget, a felvilágosultságot, kulturáltságot is magában foglalja. A latin nyelv és a klasszikus irodalom — hangzik tovább az érvelés — átszövi minden európai nép nyelvét és irodalmát, gyakran a só ízesítő szerepét tölti be, következésképpen lemondani róluk annyit jelentene, mint megfosztani önmagunkat saját értékeinktől.

A klasszikus oktatás érveket talál a filozófia területén is, noha ezek gyakran ellenérvekké torzulnak. Először az angol filozófus, Whitehead tette azt a merész, később gyakran hangoztatott megállapítást, hogy végső soron az egész európai filozófia nem egyéb, mint lábjegyzetek Platón műveihez. Richard Livingston a klasszikus műveltség védelmére írott könyvében — *A Defence of Classical Education* — ezelőtt száz évvel fogalmazta meg hamis, reakciós elméletét, mely a haladásellenes körökben ma is gyakran elhangzik. Eszerint a klasszikusok bevezetnek a modern problémákba, megismertetnek az „alapvető” jellemeikkel és helyzetekkel, Arisztotelész pedig kidolgozta már azokat a tételeket, amelyek tagadnak mindenfajta „szociális elméletet” meg „forradalmi elgondolást”. De az ilyen állítások tarthatatlansá-

gát meggyőzően éppen a marxizmus klasszikusai, a forradalmi elmélet kidolgozóí bizonyítják, akik tanításaik igazolására gyakran éppen a klasszikus ókorhoz fordultak.

Az érvek második csoportja inkább pedagógiai-didaktikai jellegű. A klasszikus nyelvek tanításának — mondják — különleges didaktikai értéke van: a latin nyelv-tan, a maga belső logikájával, matematikai pontosságával, akárcsak a szám-tan, meg-tanítja a tanulókat a logikus gondolkodásra, előmozdítja az anyanyelv szabatos hasz-nálatát, a latin irodalom pedig biztosítja számukra a tömör, pongyolaságtól és lom-posságától mentes fogalmazást. A tanulók számára a latin olyan általános szellemi gyakorlat-féle, mint a sport legkülönbözőbb ágait űző emberek számára a minden-napi tornagyakorlatok. Ezt bizonyítja a húszas évek elején először az amerikai pszi-chológusoktól kikísérletezett *transfer of training* elve, mely szerint bizonyos terüle-ten megszerzett ismeretek megkönnyítik más területek problémáinak elsajátítását. A latin nyelv-tan így nemcsak a latin szerzők olvasását teszi lehetővé, hanem elme-képző szerepénél fogva előkészíti az ifjakat más tudományágak befogadására is.

Sajnos, a *transfer of training* elve, bár gyakran hivatkoznak rá, nem bizo-nyult ennyire helytálló-nak, sőt némelyek egyszerűen „mítosznak“ tekintik.

A józan kompromisszum és az UNESCO állásfoglalása

Mindazok az érvek, amelyek a klasszikus tudományok oktatásának szüksé-gességét állítják vagy tagadják, egyaránt túlzóknak bizonyultak. Emiatt azután az utóbbi időben a mai igényeket kielégítő józan kompromisszum kezd kialakulni.

Világossá vált, hogy a klasszikus kultúra ma is élető eleme az európai mű-veltségnek. Olyan ez — Curtius német író hasonlatával élve —, mint a bűvőpatak, amely millió hajszáleren át megtermékenyíti a fölőtte levő földeket. Az ókor lát-hatatlan csatornákon át még ma is ihletője, táplálója egész kultúránknak. Az eu-rópai népek egyszerűen nem mondhatnák le róla. Túlnyomó többségük számára a latin nyelv nem idegen, hanem anyanyelvüknek ősi forrása, kulturális hagyomá-nyaik szerves része s történetük ösztönző ereje. Gondoljunk csak a román, olasz, vagy akár a portugál és a spanyol népek történetére. Más népek, a szlávok, néme-tek, svédok — számára rokonyelv, de azok is, amelyek nincsenek ilyen kapcsolat-ban vele, mint például a magyar, finn, észt — ragaszkodnak hozzá, mert több száz éves történetük ágyazódik bele, műveltségüket át- meg átszövi a latin kultúra. Ha nosztalgikusan akarnók kifejezni magunkat, azt mondhatnók, hogy éppen ez az évszázados hatás biztosította számukra a polgárjogot, a részességet a mai mo-dern kultúrához.

Mindezt elismerve arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a latin és a klasz-zikus műveltség sem válhat fétissé. Túlzó művelésük több kárt, mint hasznot hajt. Nyilvánvaló tehát, új egyensúlyra, új módszerekre és általában új állásfog-lalásra van szükség mind a klasszikus nyelvek tanítását, mind pedig jelentőségük értékelését illetően.

Ennek az új értékelésnek igénye derül ki az UNESCO átfogó, a klasszikus tu-dományok helyét világméretben tükröző jelentéséből. Ez megállapítja, hogy az utóbbi évtizedekben a technikai és tudományos fejlődés minden országban felve-tette a humán és a technikai tudományok viszonyát. Nem arról van szó, hogy a klasszikus tudományok elveszítenék trónjukat, hanem arról, hogy mellettük má-sokat is trónra kell emelni, és a közép-, valamint a főiskolai oktatásban le kell mondaniuk kiváltságos szerepükről. A latin nem lehet többé a felsőoktatás egye-düli kritériuma. Nagyobb választási lehetőségre van szükség, a társadalomnak biz-

tosítania kell e tudományok tanítását, de mindig az egyén és az iskola döntse el, mit választ. Minden nemzedéknek tanulmányoznia kell a múltat, a klasszikus ókort; az ún. klasszikus iskolák kizárólagos igénye azonban többé nem tartható fenn. A latin nyelv tanítása nem lehet vallási vagy politikai kérdés, nem szolgálhat ürügyül a társadalmi vagy politikai különbségek fenntartására. A klasszikus nyelvek, irodalom, filozófia, művészetek oktatásáról nem lehet lemondani, ezeknek célja azonban nem a sok helyen észlelt sznobizmus, a „társadalmi gög“ fenntartása, hanem csupán a múlt értékes örökségének megőrzése és továbbfejlesztése lehet. A jelentés hangsúlyozza továbbá, hogy az oktatásban eddig használt módszerek elavultak, a klasszikus tudományok ápolására új, modern formákat és lehetőségeket kell teremteni. „Az európai ember számára az antik kultúra értékeinek ismerete — állapítja meg befejező részében a jelentés — felmérhetetlen kincset képvisel. Emiatt a klasszikus képzés fenntartásának az európai közösség számára igen nagy jelentősége van. Elvégre is mindig a társadalom az, amely haszonélvezője a saját szellemi gazdagodásának.“

Az elméletben kialakított kompromisszumoknak gyakorlati átültetése távolról sem zökkenőmentes. A gyakorlatban a két irányzat titokban vagy nyíltan tovább küzd vélt igazának győzelméért.

A latin nyelv helye a mai oktatásban

Mi is a tényleges helyzet a klasszikus tudományok, főleg a latin nyelv oktatása terén?

A latin órák száma általában mindenütt csökkent. A klasszicizmus fellegváraiban is megkezdődött a sorok átrendezése. Itáliában a latin a középiskolai oktatás első tagozatán nem kötelező, csak választható tárgy. Franciaországban az órák száma szintén csökkent és 1965 óta az egyetemeken humán fakultásain a latin a választható tárgyak csoportjába került. Angliában a nagy összecsapásra az utóbbi két évben került sor. A legrágább és legelőkelőbb, ezért a nevüknek ellentmondó ún. nyilvános iskolákban (*public schools*) a jelenlegi iskolai évtől kezdve a latin nem kötelező, csupán egyike a választható felvételi tárgyaknak. A két nagy: az oxfordi és a cambridge-i egyetem öt felvételi vizsga (*entrance examination*) tárgya közül kettő nyelv volt, ezek egyikének pedig kötelezően latinnak vagy görögnek kellett lennie. Cambridge mintegy hat éve a klasszikus nyelvek kötelező voltát azzal az indoklással szüntette meg, hogy sok vidéki iskolában a klasszikus nyelveket vagy nem tanítják, vagy tanításuk felületes, ezért végzettjeik, bármennyire tehetségesek is, ilyen körülmények között nem vehetik fel a versenyt a klasszikus iskolák növendékeivel. A klasszikus nyelvek kérdése e két egyetemen éppen a jelen iskolai évben váltott ki hangos és heves vitát.

Az Egyesült Államokban a latin az iskolák választására van bízva. Jelenleg átlag minden 20-ik középfokú iskolában tanítják. A nevelésügyi szervek azonban ezt nem tartják kielégítőnek és a múlt évben országos értekezlet vitatta meg a klasszikus oktatás megjavításának módozatait.

A Szovjetunióban a háború alatt és után a latin nyelv tanítása középiskolai fokon szünetelt. 1952-től kezdve ismét bevezették, először a nagyobb városok jelentősebb iskoláiba, azzal a megfontolással, hogy a lehetőségeknek megfelelően bővül. Amint I. Borovszkij szovjet küldött a római kongresszuson tartott előadásából kiténik, a szovjet oktatás a latin tanítás célját a humanitás, a filológiai interpretáció nevelői hatásában látja, s noha az élő beszédet nem hangsúlyozza, mégis Leningrádban a latin beszéd használatának régi hagyománya máig fennmaradt.

Az új helyzet, a kialakuló új egyensúly a klasszikus nyelvek oktatásában és művelésében számos didaktikai és módszertani problémát vet fel: a klasszikus nyelvek tanításának új módszerei, a klasszikus nyelvek és műveltség szoros kapcsolata s végül ezek iskolán kívüli művelése.

Hogy a tanításban a régi módszerek elavultak, arra az idézett UNESCO-jelentés is rámutat. A bírálókat elsősorban a túlzó grammatikai oktatás és a mesterséges szövegek ellen irányul.

A latin nyelv tanításában az utóbbi évszázadokban két módszer: az ún. „plágás“ és a nyelvtanos módszer uralkodott. Az előbbi a köznapi latin minél alaposabb elsajátítását tűzte ki célul. Nevét onnan kapta, hogy a nem latinul beszélő diákok „plágával“ — szégyenpálcával — büntette. A második módszer a latin nyelvtan formális elmeképző erejét hangsúlyozta, s ilyen értelemben még ma is érvényesül. A nyelvtani szabályok unos-untalan ismertetése és az ezekkel párosuló, a tanulók felfogó képességét gyakran meghaladó bonyolult szövegek miatt ez a módszer talán több ellenséget szerzett, mint barátot. Az annyira igényelt új módszer még nem kristályosodott ki, de nem kétséges, hogy egyik fő sajátossága a nyelvtan háttérbe szorulása lesz, vagyis annak a szabálynak érvényesítése, hogy a nyelvtan van a nyelvért és nem fordítva.

A pszichológia és a kibernetika idevonatkozó eredményeit összegezve az olasz Petrus Ferrarini is erre a következtetésre jut: *Ab scriptoribus proficiscendum, postremo prorsus ad grammaticas leges perveniendum*, vagyis: az írókból kell kiindulnunk és csak a legvégén jussunk el a nyelvtani szabályokhoz. Az újabb tanulmányok főlegesen tartják a retroverziót, az anyanyelvről latinra való fordítást is.

Az ismert német klasszika-filológus Hieronymus Wolf mondotta először, hogy „a nyelvtanulás csak belépő, előszoba a tudás birodalmába“, eszköz a nyelvet hordozó nép kultúrájának megismerésére. A latin oktatás e vonatkozásban átszakíthatatlan bűvös körbe, *circulus vitiosus*-ba kerül. Minthogy az órák száma csökkent, a tanár minden erejét igyekszik nyelvtanításra fordítani. Ennek ellenére a tanulók tanári és szótári segítséggel az utolsó évben is alig képesek óránként néhány sort lefordítani. Tehát nem juthatnak be a tudás birodalmába, a klasszikus kultúra tanulmányozására ugyanis nem marad idő. Egyesek éppen emiatt beszélnek a klasszikus tudományok megoldhatatlan válságáról. Mások a kérdést azzal intézik el, hogy fő céljuknak tekintik a nyelv elsajátítását, mert ennek birtokában a tanuló az antik kultúrát is könnyen megismeri. Persze, ez a felfogás önámító és hamis.

Sokkal realisabb és célravezetőbb megoldást ajánl M. I. Finley cambridge-i egyetemi tanár. Kiindulási pontja az, hogy a klasszikus oktatás mit sem ér, ha a tanulók nem ismerik meg az ókori műveltség nagy problémáit. A nyelvtanítás mai formájában ez elérhetetlen cél. Ám ami az eredeti nyelven lehetetlen, elérhető az anyanyelven, megfelelő művészi fordítások igénybevételével. Ezért a tankönyvek mellett a klasszikus irodalom és műveltség legjobb alkotásait szemelvényekben és képekben közlő antológiákat kell a tanulók rendelkezésére bocsátani. Ugyanakkor a klasszikus nyelvek tanítását össze kell kötni az antik ókor, Görögország és Róma történetének tanításával.

A klasszikus műveltség ápolása és a Latina Viva-mozgalom

A klasszikus tudományok oktatáson kívüli művelése az új igények harmadik kérdéscsoportja. Ezt a célt szolgálják a rendszerint gazdag tradíciókra visszatekintő tudományos intézetek és különböző országokban működő társaságok. Mindezek szakfolyóiratokat, könyveket, fordításokat adnak ki, előadásokat, tudományos

szessziókat szerveznek. Az egyes országokban működő ilyen társaságoknak közös nemzetközi szerve a Klasszikus Tudományok Nemzetközi Szövetsége (FIEC), melynek égisze alatt az utóbbi években is több nemzetközi értekezletet és kongresszust tartottak (Philadelphia, Szófia, Leningrád, Budapest). Nálunk a társaság — *Asociație de Studii Clasice* — székhelye Bukarestben van, s két — a kolozsvári és a iași-i fiókkal működik.

De ezeken kívül sok más, hasonló célkitűzésű társaság is van, melyek latin nyelvű folyóiratokat, könyveket adnak ki, és lelkesen küzdenek az újlatin — a neo-latin — (*Latina viva*) terjesztéséért. Ez a mozgalom a század elején indult meg, célja: visszahelyezni a latint az egyetlen nemzetközi, diplomáciai nyelv piedesztáljára. Támogatói azzal érvelnek, hogy a középkor végéig, sőt az újkor elejéig a latin volt valamennyi európai nép közös, második anyanyelve. A fejlődés során a nemzeti gondolat érvényesülése a nemzeti nyelveket hozta előtérbe, ami azonban csak bábeli káoszt teremtett, mert minden nagy nép a saját nyelvét szeretné megtenni nemzetközi nyelvnek. Végül is három-négy nemzetközi nyelvet fogadtak el. Hogy a megoldás nem kielégítő, bizonyítja a sok mesterséges nyelv kidolgozása (volapük, Basic English, eszperanto). Ezeknél azonban sokkal ésszerűbb lenne a hagyományokkal rendelkező, valamennyi európai vagy innen elszármazó nép múltjához kapcsolódó latint életre keltetni.

Az újlatin-mozgalom hívei amellet, hogy latin nyelvű lapokat, társalgási kézikönyveket, szótárakat adnak ki, igyekeznek fejleszteni a latin szókinccset, illetve a modern tudományos, technikai és a mindennapi életre vonatkozó fogalmaknak megfelelő, a latin nyelv szelleméhez igazodó szavakat alkotni. Ugyanakkor a tudósokat arra ösztönzik, hogy tanulmányaikat latin nyelven adják ki. Mindezzel nap mint nap bizonyítani akarják, hogy a latin nem holt, hanem olyan élő nyelv, amely ismét elnyerheti a nemzetközi nyelv megtisztelő rangját. Evégett már 1922-ben a Népszövetségnek, majd a második világháború után az ENSZ-nek tettek ilyen irányú javaslatot.

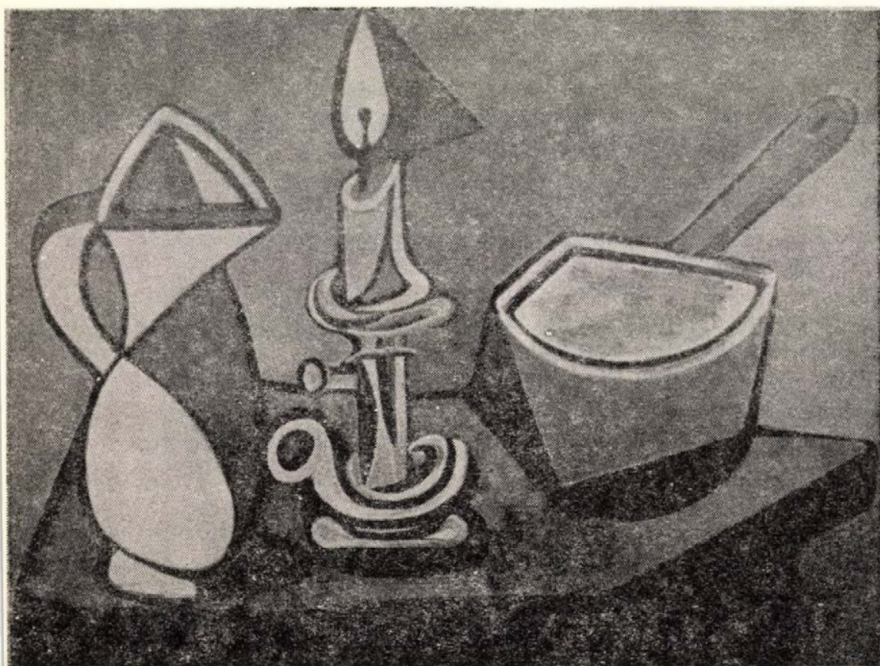
A római kongresszuson a klasszikus tudományok nesztora, a nálunk is többször előadást tartó Kazimir Kumaniecki tíz pontba gyűjtve vette számba az utolsó 65 év, vagyis századunk latin nyelvű szép- és tudományos irodalmát. Többen pedig arról tartottak előadást, hogy melyek a latin nyelv fejlesztésének tudományos módszerei. A *Latina viva*-mozgalom hívei azonban nemcsak a klasszikus latinhoz mennek vissza, hanem felkarolják a középkori latinságot is. Ennek azért tulajdonítanak nagy jelentőséget, mert az ókor közvetítő csatornája és hordozója az egész középkori műveltségnek és tudományosságnak. A múlt év áprilisában Brnóban megrendezett nemzetközi értekezlet központi kérdése a középkori latin írásbeliség és műveltség volt. Noha elismeréssel adózunk az ez irányú, sokszor valóban csodálatra méltó erőfeszítéseknek, mégis alig hihetjük, hogy a modern idők hatalmas konstellációjában a *Latina viva*-mozgalom valóra válthatja céljait.

Végül a klasszikus kultúrának leghatásosabb, a tömegekig eljutó terjesztését az anyanyelvű fordítások, a klasszikus régészet, a színház, film és televízió biztosítja. A második világháború után minden országban nagyszámú, gyakran igazán művészi színvonalú fordítás jelent meg az ókori auctorokból. Gondoljunk csak a homéroszi eposzok, továbbá a görög és a latin antológiák minden igényt kielégítő nagyszerű fordításaira vagy arra, hogy hazánkban éppen az utóbbi évtizedben adták ki fordításban s méghozzá sok ezer példányban a nagy ókori klasszikusokat. A kiadói tervek azt bizonyítják, hogy ez a tevékenység a jövőben sem veszít lendületéből. Olaszországban a klasszikusokat folytatásos füzetekben adják ki, Angliában pedig az utóbbi években a homéroszi eposzok milliós példányszámban je-

lentek meg, és megbízható számítások szerint több példányban, „mint a klasszikus ókor valamennyi századában együttvéve“. Mintha csak a klasszicizmus új reneszánsza hajnalodnék ismét, csakhogy ez a reneszánsz nem a kiválasztott kevesek, hanem a tömegek reneszánsza kíván lenni. Ennek az egészséges társadalmi jelenségnek Finley professzor a következőkben leli magyarázatát: „Olyan világban élünk, amely nemcsak fokozottan technikai és bonyolult, hanem fokozottan, eddig nem ismert mértékben irodalmi is. Természetesen a legtöbb ember a megélhetés gondjaival van elfoglalva, mégis művelődni akar, és szabad ideje egy részét a klasszikusokra fordítja. Ez egészséges ösztön és tényszerű bizonyíték arra vonatkozólag, hogy a klasszikusok minden valószínűség szerint fennmaradnak, akárhogyan alakul is a jövőben az oktatás helyzete.“

A megnövekedett igény, természetesen megnöveli a szakemberek felelősségét. Amint az UNESCO jelentése hangsúlyozza, ma nem az a fontos, hogy az egyetemek klasszika-filológiai fakultásain minél többen, hanem minél kiválóbbak, vagyis alkotó egyéniségek legyenek, akik a nyelvoktatás mellett tanulmányokkal, fordításokkal, népszerűsítő művekkel ki tudják elégíteni a növekvő igényeket. A régészeti ásatások, a filmek (noha gyakran nem a valóságot tükrözik), a színház, a televízió előadásai az érdeklődést ma már szüntelenül ébren tartják. Végeredményben mindez azt bizonyítja, hogy nem a klasszikus tudományok válságáról van szó, hanem csupán módszerek, közvetítő formák megteremtéséről, a felbillent egyensúlynak a mai feltételeknek megfelelő helyreállításáról. A klasszikus múlt hatása ma is érvényesül, Athén meg Róma alkotó eleme volt és marad egész modern művelődésünknek, szellemi életünknek. Bizonyos mértékben, de változott formában és hangsúllyal a mai világ is magáénak vallja Namantianusnak Rómáról írott sorait:

*Rólad zengünk, rólad, ameddig túri a Végzet,
míg a szívünk dobban, nem feled el sohase.
S még ha a Nap lángjain felejtés vak köde hull is,
állni fog oltárod, itt, a szívünk közepén.*

Picasso:
Csendélet
lábossal